

Diccionari de les arts: arquitectura, escultura i pintura

Introducció

El *Diccionari de les arts: arquitectura, escultura i pintura (2a edició)* de Jaume Salvà i Lara és una versió revisada i ampliada del diccionari editat per Edicions UIB el 2002. Concretament, s'han afegit més de dos-cents termes, molts dels quals corresponen a una nova àrea temàtica, ceràmica; s'han incorporat els equivalents en anglès, i s'ha fet una revisió general del contingut del diccionari.

Així doncs, aquesta segona edició del diccionari recull 1.624 denominacions catalanes que corresponen a 1.294 conceptes que, seguint l'estructura de l'arbre de camp, fan referència a la pintura i el dibuix, l'escultura, l'arquitectura i l'urbanisme, les arts decoratives, el gravat i la ceràmica.

Ordenació

Les denominacions catalanes es presenten segons l'ordre seqüencial dels components (*volta de creueria* i no *creueria*, *volta de*), i segueixen l'ordenació alfabètica discontinua, que evita interrupcions en els termes d'una sèrie i segons la qual els espais en blanc precedeixen els signes no alfabètics (principalment apòstrofs i guionets), i els signes no alfabètics precedeixen els signes alfabètics.

Per exemple:

- arc
- arc a nivell
- arc absidal
- arc d'escala
- arc de catenària
- arc de triomf
- arc deprimit
- arcada

Les denominacions catalanes homògrafes (que tenen la mateixa grafia i diferent significat) es recullen en articles terminològics independents, un per a cada concepte. És el cas dels articles encapçalats per les denominacions catalanes *agulla*, *gravat* o *tambor*.

Denominacions catalanes

Les denominacions corresponents a categories lèxiques que presenten flexió es recullen convencionalment en la forma singular (noms masculins, noms femenins i adjectius d'una terminació; per exemple, *relleu*, *terracota* o *absidal*), llevat dels casos

de plurals lexicalitzats (*llaceries*), o en la forma masculina singular i la indicació de la terminació femenina (adjectius de dues terminacions; per exemple, *atrompetat –ada*).

En els casos de denominacions catalanes que són manlleus d'una altra llengua no adaptats a la grafia catalana i en què la pronúncia més estesa entre els especialistes no coincideix amb la que faria espontàniament un parlant català s'aplica el criteri d'indicar entre claudàtors la llengua de procedència de la denominació, al costat d'aquesta, amb el codi corresponent. No s'indica la procedència de tots els manlleus no adaptats, doncs, sinó només d'aquells en què es podrien produir pronúncies errònies. Per exemple, *grattage [fr]* o *stabile [en]*.

Remissions

Hi ha força casos de denominacions catalanes que presenten una o més denominacions alternatives. Es tracta de denominacions sinònimes. Els sinònims poden ser absoluts o complementaris.

- *sinònims absoluts*. Totes les denominacions es consideren igualment vàlides i apareixen ordenades alfabèticament. La primera denominació alfabètica encapçala l'article, i la resta de denominacions van seguides de l'abreviació *sin*. Per exemple:

arc amb esplandit, n m
arc atrompetat, n m *sin*.

- *sinònims complementaris*. Una denominació es considera sinònim complementari d'una altra perquè té un ús més restringit, perquè és una variant o un escurçament o perquè pertany a un registre més col·loquial. La denominació principal encapçala l'article i els sinònims complementaris van seguits de l'abreviació *sin. compl*. Per exemple:

gelosia, n f
ventalla, n f *sin. compl*.

D'altra banda, un cop establerta quina és la denominació principal (o en els casos de sinònims absoluts, la denominació que va en primer lloc), aquesta s'ha utilitzat com a preferent en el conjunt del diccionari, en les denominacions sintagmàtiques i, sobretot, en les definicions que hi fan referència.

Equivalents

Aquesta segona edició del *Diccionari de les arts* inclou per a cada terme equivalents en castellà i anglès. Es tracta d'equivalents d'ús, recollits d'acord amb la documentació trobada i amb les indicacions dels especialistes. Convé tenir en compte dos aspectes.

En primer lloc, cal dir que en el cas d'adjectius de dues terminacions només es recull, per convenció, la forma masculina singular. L'usuari queda remès a les normes gramaticals de cada llengua d'equivalència.

En segon lloc, sovint no hi ha una relació d'un a un entre denominacions catalanes i equivalents, perquè hi ha més d'una denominació catalana, perquè hi ha més d'un equivalent en una llengua o perquè no n'hi ha cap. En cas que en una llengua hi hagi més d'un equivalent, aquests es presenten ordenats alfabèticament. I, al contrari, hi ha articles del diccionari que no tenen cap equivalent en castellà o en anglès perquè no se n'ha pogut documentar cap de fiable en alguna d'aquestes dues llengües.

Definicions

Les definicions terminològiques pretenen caracteritzar un concepte de manera suficient i necessària, d'acord amb la concepció que en tenen els especialistes corresponents, a partir de les relacions d'oposició i proximitat establertes amb els altres conceptes pertanyents al mateix àmbit.

Per exemple:

timpà, n m

Espai comprès entre la llinda i les arquivoltes d'una portalada, que sol anar decorat amb relleus.

Per copsar tot el concepte cal conèixer, o bé cercar en el mateix diccionari, els termes *llinda*, *arquivolta*, *portalada* i *relleu*, ja que qualsevol terme que apareix en la definició d'un altre arrossega cap a la definició d'aquest altre tota la càrrega de significat.

Notes

Força articles del diccionari inclouen una o més notes, les quals poden ser de tipus conceptual o terminològic.

Les notes conceptuais amplien la informació de la definició, remetent a altres termes o ajuden a establir el concepte mitjançant la relació entre diversos termes.

entaulament, n m

Nota: Un entaulament està constituït, de baix a dalt, per l'arquitrau, el fris i la cornisa.

sala capitular, n f

Nota: En l'art romànic, la sala capitular era generalment de planta quadrada o rectangular, coberta amb volta, i s'obria a la galeria oriental del claustre. En l'art gòtic destaca el tipus de sala capitular aïllada i de planta central, poligonal o rodona.

Les notes terminològiques contenen informació sobre les denominacions, sobre relacions entre denominacions i noció, sobre registres d'ús, etc.

lamassu, n m

Nota: La denominació *lamassu* prové de l'accadi i significa 'esperit protector'.

propileu, n m

Nota: Usat generalment en plural.

Normalització

La normalització és un procés d'estudi aprofundit de tots aquells termes que presenten problemes formals: manlleus o calcs d'altres llengües, denominacions amb vacil·lacions de tipus gràfic o morfosintàctic, casos en què conviuen diverses formes per a designar un mateix concepte, etc. Els termes se sotmeten a la consideració del Consell Supervisor, òrgan permanent i col·legiat format per representants de l'Institut d'Estudis Catalans, representants del TERMCAT i especialistes dels àmbits tècnic, científic i humanístic, que es reuneix periòdicament i que s'encarrega de la fixació formal de la terminologia en llengua catalana.

La primera edició del *Diccionari de les arts* ja incloïa un centenar de termes que havien passat per un procés de normalització. Es van normalitzar termes que designen construccions o objectes propis del món antic grec, romà o islàmic o que tenen origen en aquestes cultures, com ara *martyrium*, *haròon*, *xòanon* o *maqsura*. Igualment, es van estudiar manlleus procedents de llengües i èpoques molt diverses, que van donar lloc a denominacions catalanes alternatives (*art natura* per *land art*), adaptacions gràfiques (*micvé*) o adopció del manlleu sense adaptar (*frottage*, *kakemono*, *westwerk*, *ready-made*, etc.). (Vegeu més informació a la introducció de la primera edició.)

Per a aquesta segona edició s'han normalitzat una quinzena de termes més, tots ells manlleus. Destaquen, per nombre, les denominacions d'origen sànscrit que designen elements arquitectònics propis de l'Índia. En tots aquests casos s'ha optat per l'adopció del manlleu sànscrit al català i s'ha descartat substituir-lo per denominacions alternatives perquè es tracta de formes que designen realitats pròpies de l'Índia o vinculades a l'hinduisme o el budisme, inexistents fora d'aquestes cultures i, per tant, difícilment identificables amb altres denominacions que no siguin les originàries. Pel que fa al trasllat de termes al català, s'ha optat per l'adaptació o, més sovint, per la semiadaptació de la forma sànscrita a l'ortografia catalana partint de la proposta de transliteració segons el sistema internacional i de la pronúncia en la llengua d'origen. En són exemples: *amalaka*, *ratha*, *tòrana* o *xikhara*.

La mateixa solució s'ha donat a manlleus d'altres llengües, com ara *cèrcida* (del grec) o *lamassu* (de l'accadi).

En canvi, en altres casos, s'ha optat simplement per la transcripció del manlleu a l'alfabet llatí (per exemple, *torii*, *del japonès*), o per l'adopció del manlleu sense cap mena d'intervenció (*stabile*, de l'anglès).

Propòsit

Confiem que la feina que ha culminat amb l'edició d'aquest diccionari sigui útil a tots els professionals vinculats al món de l'art, i també als estudiants, divulgadors, periodistes o mediadors lingüístics que treballen amb la terminologia d'aquest àmbit, i a totes les persones interessades en l'art. Per aquest motiu, convidem els usuaris a utilitzar el conjunt de termes del diccionari i a fer-nos arribar els seus comentaris i suggeriments d'actualització i millora a la Bústia de suggeriments.

TERMCAT